

Folketællingen
1. februar 1870
for
Understed og Karup Sogne
Dronninglund Herred
Hjørring Amt

Østervraa Lokalhistoriske Forening

Marts 2014

Indhold:

Forbemærkning i

Understed Sogn:

Sydvestlige Distrikt 1

Nordvestlige Distrikt 5

Sydøstlige Distrikt 9

Vangen Distrikt 12

Karup Sogn:

Vestre Distrikt 17

Østre Distrikt 20

Sogneoversigt 23

Stednavneregister Særskilt pag.

Personnavneregister Særskilt pag.

Forbemærkning

Folketællingen den 1. februar 1870 var den første, som blev holdt efter tabet af Slesvig og Holsten i 1864, og den første siden 1834, hvor der var gået 10 år siden sidste tælling. Der kan gættes på, at grunden til, at der ikke blev holdt folketælling i 1865, sådan som der var blevet det i både 1845 og 1855, netop var 1864-krigen og dens følger. Under alle omstændigheder blev det indledningen til en længere periode, hvor der kun blev holdt folketællinger hvert 10 år; vi skal frem til det 20. århundrede, inden man igen begyndte at holde folketælling hvert 5. år.

Også i andre henseender adskiller 1870-tællingen sig fra sine forgængere. Den 6. juli 1867 kom "Lov om Landkommunernes Styrelse m.v.", hvorved de hidtidige sogneforstanderskaber om-dannedes til sogneråd, der fik tillagt en række nye arbejdsopgaver. Blandt disse var tilrettelæggelse og gennemførelse af folketællingerne i landdi-strikterne. Mens det ved tællingerne fra 1834 og til og med 1860 havde været skolelærerne, som havde optalt befolkningen i deres egne skole-distrikter, blev det nu sognerådet, som udpegede tællingskommissærer til at foretage tællingen og udfylde tællingslisterne. Hvordan det skulle gøres, fremgår af den instruks, som er gengivet efter-følgende.

Mens Understed og Karup Sogne indtil 1860-tællingen var blevet optalt i sine tre *skoledistrikter*: Dahl, Vangen og Karup, foretog sognerådet nu tællingen efter seks, omtrent lige store, distrikter som hver især blev optalt af en tællingskommissær. Som det kan ses af sogneoversigten s. 23, havde distrikterne fra 102 til 205 beboere. Det er et udtryk for, at tællingen fra sognerådets side har været planlagt og vel tilrettelagt; tællingskommissæerne har også været velvalgte, idet de som hovedregel har udfyldt skemaerne efter instruksens lydende - omend det hist og her kan ses, at man har benyttet aldersangivelsen med løbende i stedet for fyldt aldersår - en reminiscens fra de tidligere folketællinger. En anden reminiscens er, at man har benyttet alle tre

skolelærere som tællingskommissærer - men de har altså ikke som i 1860 skullet optælle alle sognenes beboere!

Hvor en kontrol har været mulig, er aldersangi-velserne 'normaliseret', så at aldersåret er det fyldte aldersår. Er der i højre tabelkolonne tilføjet en fødselsdato, kan identifikationen betragtes som sikker. Her kan der tillige være tilføjet vielses- og dødsdatoer, samt data for afdøde ægtefæller, fædre til børn født udenfor ægteskab og forældre til plejebørn, ligesom udøbte børns navne er tilføjet efter kirkebogen. - For personer født i Kø-benhavn eller i udlandet har denne kontrol været anset for at være uoverkommelig hhv. umulig.

Det skal anføres, at dette kontrolarbejde udelukkende er muliggjort v.h.a. Arkivalier Online, for hvilken der derfor rettes en varm tak til Statens Arkiver.

1870-folketællingen blev afholdt på et tidspunkt, hvor faste slægtsnavne var på vej til at blive indført, men hvor skikken - til trods for lovgivning herom ved forordning af 18. juli 1828 og cirkulære af 6. august 1856 - kun gradvis vandt indpas. I nærværende tælling ses således eksempler på den gamle skik, hvor Jens Christensens sønner fik efternavnet "Jensen", mens døtrene fik "Jens-datter", og på den nye, hvor børnene af begge køn fik efternavnet "Christensen". Den ulogiske mellemform, hvor såvel sønner som døtre fik efternavnet Jensen, findes der også adskillige eksempler på i 1870 - hvilket bør have i erindring ved brugen af personnavneregisteret! Et pudsigt eksempel findes i Nørre Krattet, U53, hvor Peter Pedersens to døtre er døbt hhv. Pedersdatter (efter gammel) og Pedersen (efter ny navneskik). I Bakken i Gadholt (U69) er Jens Christian Christensens datter døbt Christiane Jensen, mens lillebroderen er døbt Jens Christensen.

Tællingskommissæerne har vistnok fået besked om at undgå kvindeefternavne endende på -dat-ter, for selv højt bedagede

koner har fået efter-navne endende på -sen. I nærværende bear-bejdelse er navneformen ved barnets dåb anvendt konsekvent.

Ved lov om navneforandring af 22. april 1904 blev der indført betydelige lettelser i adgangen til at udskifte et -sen-navn med et slægtsnavn. Disse navneændringer blev meldt tilbage til kirkebogen og noteret ved barnets fødsel; de tilfælde af navneændring, der er påtruffet i nærværende arbejde, er anført i parentes efter personens fødeefternavn; og i personnavneregisteret er vedkommende re-gistreret på begge efternavne.

Den afsluttende sammentælling har som resultat givet 654 resp. 226 tilstedeværende hjemmehørende og midlertidigt nærværende personer, hvil-ke svarer til Statistisk Bureaus optællingsresultat.

I de tilfælde, hvor en familie har bestået af en gift kvinde med børn men uden mand, er den manglende ægtemand søgt og indskrevet i nær-værende udgave som midlertidigt fraværende ("F"); se f.eks. i Vangens Hus (U100), hvor den fraværende husfader har kunnet lokaliseres præcist på sit opholdssted i Bakken i Vrangbæk (U44); i Karup Sogn har det været muligt at krydsindeksere to gamle ægtefæller, som bor hver for sig (K14 og K42); antallet af midlertidigt fraværende personer er herved blevet forøget med nogle stykker i forhold til den originale folketællingsliste; men da de ikke medregnes i det opgjorte folketal, har det ingen betydning.

Tællingskommissærerne i Understed og Karup sogne har i øvrigt været flinke til at registrere midlertidigt nærværende og midlertidigt fraværende personer, som ikke kan ses i hjemsognet, hhv. dér, hvor de skulle have midlertidigt ophold, f.eks. den logerende hjulmand i Præstegården (U1), som ikke er registreret i Albæk Sogn. Et par pudsige tilfælde findes i Egenshus (U13), hvor konen opholder sig i Hørby Sogn i et par dage; hendes gamle forældre bor i Meller Løgtved i Hørby Sogn (H42) som

aftægtsfolk, og man kan gætte på, at det er dem hun har gæstet; tilsvarende er konen i Skibtved Neder Vestergaard (U31 på et par dages ophold i Hørby Sogn uden at være registreret dér; hun har imidlertid en datter i Risgaard i Hørby Sogn (H94) som er højgravid og nedkommer med en datter den 21. februar - så det kan være dér, hun har været på visit. - Et øjebliksbillede får vi i Stendals Hede (U19), hvor husfaderen er på arbejde ved jernbanen i Tolne Sogn; Vendsysselbanen blev indviet den 15. august 1871, og tænkeligt er der flere husmænd end Mads Christian Simonsen som har arbejdet på baneanlægget i vintersæsonen.

Bemærkelsesværdigt er, at der så godt som ingen handicaps er registreret i de to sogne. Kun den blinde dreng i Kiis Hede (U7) er noteret. De to personer i U41 og U98, som er "forstanden berøvet fra barndommen" (det. som man senere kaldte åndssvage og i nutiden udviklingshæm-med) er *ikke* noteret i den originale folketællingsliste, men registreret i nærværende udgave på grundlag af oplysningerne i tidligere folke-tællinger. En mistanke om sjuks i denne hen-seende melder sig uvilkårligt!

Ikke utænkeligt vil udarbejdelsen af registeret afsløre nogle tilfælde af dobbeltregistrering, i hvilket tilfælde sognets folketal altså vil skulle reduceres tilsvarende; omvendt er der ingen mulighed for at erkende, hvor mange personer der er oversprunget ved folketællingen.

Følgende tegn er benyttet:

*: Født (eller døbt, hvis før 1814)
~: Viet eller ægtefælle
†: Død

Østervrå, marts 2014,

Jørgen Peder Clausager

Instruks for optællerne ved folketællingen 1870 i landdistrikterne

Nedenstående instruks var trykt på forsiden af hvert optællingsskema til 1870-folketællingen.

- o O o -

Da Folketællingen er af yderste Vigtighed for en rigtig Bedømmelse af Statens og Kommunens Forhold i forskellige Henseender, venter man, at alle Vedkommende ville bestræbe sig for at meddele de fornødne Oplysninger nøiagtig og efter bedste Vidende samt efter evne ville fremme dens heldige Gjennemførelse

1. Optællingslisten udfyldes af den dertil af Sogneraadet (Distriktsraadet) beskikkede Tællingskommissair den 1ste Februar 1870 i alle dens enkelte Rubriker saa omhyggelig som mulig.
2. Ved Optællingen opføres paa Listen alle de Familier og Personer, der findes i hver Gaard, hvert Huus eller hver Beboelsesleilighed, hvorved er at mærke, at ved *Familie* forstaaes her det samme som *Huusholdning*, saa at de, der høre til een Huusholdning, regnes som hørende til een Familie. Aftægtsfolk, Indsiddere og andre i et Huus bosatte ansees altsaa ikke som særegne Familier, naar de ikke føre særskilt Huusholdning, men søge Bord hos andre. Foran Navnet paa alle saadanne Personer, som søge Bord hos Andre end den Familie, hos hvem de boe, sættes et + i Familierubriken for at vise, at de ere at betragte som Logerende. - Naar der boe to eller flere Familier i samme Gaard eller Huus, adskilles de fra hverandre i Optællingslisten ved en Streg.
3. Enhver tælles paa det Sted, hvor han Natten mellem den 31te Januar og den 1ste Februar har havt Natteleie, uden hensyn til hvor han ellers maatte opholde sig eller boe, medmindre det kan antages, at han vil være vendt tilbage til sit egentlige Hjem inden Kl. 12 Middag den 1ste Februar. - Personer, der i den paagjældende Nat ikke have havt Natteleie i noget beboet Huus, saasom Nattevagter, Reisende o.s.v., opføres i Optællingslisten for den Familie eller det sted, hvor de tage ind inden Kl. 12 Middag. - Børn, der fødes efter Kl. 12 Middag den 1ste Februar, maae ikke tælles med, men betragtes som ufødte, hvorimod de Personer, der maatte afgaae ved Døden efter det nævnte Klokkeslet, tælles med og betragtes som levende den 1ste Februar.
4. Personerne opføres med deres fulde Navn (udøbte Børn som "Udøbt Drengbarn" eller "Udøbt Pigebarn") med Angivelse af deres Kjønn og Alder (det fyldte Aldersaar; for Børn, der ikke have fyldt 1 Aar, sættes "Under 1 Aar"), om de ere gifte eller ugifte, Enkemænd, Enker eller Fraskilte (herunder indbefattede Separerede fra Bord og Seng), deres Fødested, samt til hvilken Troesbekjendelse de høre, deres Stilling i Familien, deres Titel, Embede, Forretning, Næringsvei eller af hvilket Erhverv de leve som Hovedperson eller som Medhjælper (Forvalter, Svend eller Dreng o.s.v.). Driver Nogen forskellige Næringsveie, anføres den, hvoraf han især lever; saaledes betegnes f.Ex. en Huusmand, som vel driver en Jordlod, men dog fornemmelig lever af at være Smed, ikke som Jordbruger, men som Smed.
5. Navnene paa dem, der ere Forstanden berøvede, paa Døvstumme, ligesom paa Døve og Blinde, ved hvilke sidste forstaaes de, som ere Hørelsen og Synet *aldeles* berøvede, understreges.
6. Med Hensyn til de paa Optællingslisten opførte Personer, der kun have et midlertidigt Ophold i Sognet, tilføies i Anmærkningsrubriken det Sted (Kjøbstad, Sogn og Amt) i Kongeriget eller det Land udenfor samme, hvor de have fast Ophold eller Hjemsted.
7. De til Familien hørende eller i Stedet iøvrigt boende Personer, der i Natten mellem den 31te Januar og den 1ste Februar have været fraværende fra Hjemmet og ikke vende tilbage inden Kl. 12 Middag, opføres særskilt paa Optællingslistens Bagside.
8. Naar Tællingskommissairen har optegnet samtlige Familier og Personer i sit Distrikt, har han, efter nøie at have gennemgaaet Optællingslisten og overbevist sig om dens Rigtighed, at forfatte den summariske Extrakt, som findes ved Listens Afslutning, for at det let kan sees, hvormange Gaarde og Huse, han har optalt, hvormange Familier der beboe samme, samt af hvormange Personer disse bestaae, hvorefter han uopholdelig og senest den 3die Februar har at afgive Listen eller Listerne til Sogneraadets Formand.

9. De Gaard- eller Huuseiere i Distriktet, til hvem Tællingskommissairen maatte overdrage at foretage Optællingen for deres Eiendommers Vedkommende, have selvfølgelig ved Udfyldningen af Optællingslisten nøie at iagttage de ovenfor givne Regler.

- o O o -